

Hukuk Çalışma Grubu ve İslam İlimleri Çalışma Grubu

—Çalıştay—

Son Dönem Osmanlı Hukuk Düşüncesi Özet Kitapçığı

ilem
ilmi etüdler derneği

09:00–09:30 Kayıt ve Açılış

Açılış Konuşması

09:30–10:30 Osmanlı Hukuk Anlayışında Dönüşümler
Engin Deniz Akarlı / İstanbul Şehir Üniversitesi

II. Meşrutiyet Sonrası Şer'îye Mahkemeleri

Oturum Başkanı: *Fethi Gedikli / İstanbul Üniversitesi*

10:45 – 11:45 *Hamdi Çilingir / İLEM*
I. Oturum İmtiyâzât-ı Mezhebiyenin Sınırı: Şer'îye Mahkemeleri ile Gayrimüslim Mahkemelerinin Görev Alanına Dair Bir Tartışma

Sümeyye Şimşek / 29 Mayıs Üniversitesi
Adliye Nezaretine Bağlı Olduğu Dönemde Şer'îye Mahkemeleri (1917–1920)

II. Meşrutiyet Sonrası Kanun Tadilleri

Oturum Başkanı: *Ali Adem Yörük / İstanbul Üniversitesi*

12:00 – 13:00 *Abdullah Musab Şahin / Medipol Üniversitesi*
II. Oturum II. Meşrutiyet Sonrası Mecelle Tadil Çalışmaları

Batuhan Ustabulut / Kocaeli Üniversitesi
Anayasalı ve Parlamentolu Monarşiden Anayasal ve Parlamenter Monarşiye: 1876 Kanun-ı Esâsîsi ve 1909 Değişiklikleri

13:00 – 14:00 Yemek ve Çay Arası

Tanzimat'tan Meşrutiyete Suç ve Ceza

Oturum Başkanı: *Necip Taha Gür / Yalova Üniversitesi*

14:00 – 15:00 *Hüseyin Önal / İLEM*
III. Oturum II. Meşrutiyet Dönemi Kânûn-ı Ceza Değişikliklerinde Suça İştirak Bahsi ve Hukuki Tartışmalar

Meryem Yetkin / Boğaziçi Üniversitesi
Osmanlı Bağdat'ında Adalet: 19. Yüzyılda Bir Katil Davasının Serüveni

Medhal-i İlm-i Hukuk'a Bir Nazar

Oturum Başkanı: *Ali Osman Karaoğlu / Yalova Üniversitesi*

15:15 – 16:15 *Rukiye Sarısoy / Marmara Üniversitesi*
IV. Oturum Medhal-i İlm-i Hukuk'a Medhal: Hukuk İlminin Mebadisi

Mücahide Engin / Şehir Üniversitesi
Medhal-i İlm-i Hukuk'un Işığında Örf ve Kanun

16:15 – 16:20 Çay Arası

16:20 – 17:00 Genel Müzakere / Kapanış

Bildiri Özetleri

İmtiyâzât-ı Mezhebiyenin Sınırı: Şer'îye Mahkemeleri ile Gayrimüslim Mahkemelerinin Görev Alanına Dair Bir Tartışma

Dr. Hamdi Çilingir
İLEM

Özet

Şer'îye mahkemeleri, Tanzimat döneminin getirdiği hukuki değişim ve dönüşümün bir sonucu olarak yetki ve sorumluluk alanlarını giderek artan bir biçimde önce çeşitli meclisler, sonra da bu meclislerin kurumsallaşmış hali olan mahkemelerle paylaşmak ya da tamamen onlara terk etmek durumunda kalmıştır. Yeni adli düzende ortaya çıkan bu yeni adli mercilerle şer'îye mahkemelerinin görev ve yetki alanlarının sınırı Tanzimat döneminden itibaren önemli bir mesele olarak ortaya çıkmış, çeşitli düzenlemelerle sürekli tayin edilmeye ve belirlenmeye çalışılmıştır. Literatürde genellikle şer'îye mahkemeleri ile nizamiye mahkemeleri arasındaki görev ve yetki alanlarına dair tartışmalar ilgi çekmiş olsa da şer'îye mahkemeleri ile gayrimüslim "mahkemeleri" arasındaki görev ve yetki alanına dair tartışmalar henüz yeteri kadar incelenmemiştir. Bu çalışmada, Şûrâ-yı Devlet'in II. Meşrutiyet döneminde karara bağladığı Hıristiyan azınlık mensuplarına ait bir nafaka davasının izinden gidilerek şer'îye mahkemeleri ile gayrimüslim "mahkemeleri" arasındaki görev alanının sınırına dair bir tartışmanın yürütülmesi hedeflenmektedir. Ayrıca, Şûrâ-yı Devlet'in bu tür meselelerdeki konumu, Hıristiyan ruhani liderlerin imtiyâzât-ı mezhebiye meselesindeki tavrı, şer'îye mahkemelerinin bu nevi davalardaki mevki ile ilgili bir değerlendirme yapılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

İmtiyâzât-ı mezhebiye, şer'îye mahkemeleri, gayrimüslim "mahkemeleri", görev ve yetki alanı.

Adliye Nezaretine Bağlı Olduğu Dönemde Şer'îye Mahkemeleri (1917-1920)

Sümeyye Şimşek
29 Mayıs Üniversitesi

Özet

Tanzimat döneminde hukuk alanında yaşanan gelişmeler, şer'îye mahkemeleri açısından önemli değişikliklere neden olmuştur. Bu süreçte yeni bir mahkeme sistemine duyulan ihtiyaca binaen nizamiye mahkemeleri kurulmuştur. Şer'îye mahkemeleri varlığını Nizamiye mahkemelerinin yanında devam ettirirken, yargıdaki bu dualizm mahkemelerin görev alanlarının belirlenmesinde meydana gelen karışıklıklar gibi bazı problemlere yol açmıştır. Bu doğrultuda yapılan çeşitli düzenlemelere rağmen bu iki mahkemenin görev alanları birbirinden ayrıştırılamamış, zamanla nizamiye mahkemelerinin alanı genişletilerek şer'îye mahkemelerine daha kısıtlı bir alan bırakılmıştır. Şer'îye mahkemelerinin ve bağlı oldukları Meşihat'ın nüfuzu giderek azalmış ve 1917 yılında yayınlanan bir kanun ile şer'îye mahkemeleri Meşihat'tan ayrılarak Adliye Nezareti'ne bağlanmıştır. Toplumda çeşitli tepkiler uyandıran yaklaşık üç yıllık bu sürecin ardından 1920 yılında şer'îye mahkemeleri tekrar meşihata bağlanmıştır. 1917-1920 tarihleri arasında Adliye Nezareti'ne bağlı bulunan şer'îye mahkemeleri ile ilgili düzenlemeleri konu edinen bu çalışma; şer'îye mahkemelerinin teşkilat yapısı, görev alanları, işleyişi, salahiyeti, muhakeme usulü, temyiz mercii gibi konuları ele alarak şeri mahkemelerde yaşanan değişimleri incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Adliye Nezareti, Şeriye Mahkemeleri, Meşihat.

II. Meşrutiyet Sonrası Mecelle Tadil Çalışmaları

Abdullah Musab Şahin
Medipol Üniversitesi

Özet

Meşrutiyetin iadesi sonrasında basında ortaya çıkan özgürlük ortamında kanunların tadili gündeme gelmiştir. Farklı fikirlerdeki yazarlar Mecelle'nin tadil ihtiyacı konusunda hemfikir olsalar bile, tadilin nasıl yapılacağı hususunda her biri birbirinden farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Esasında Mecelle'nin hazırlanma sürecinden itibaren daima gündemde olan tadil meselesi işte bu ortamda geçmişten farklı olarak, çeşitli fikri akımlardan beslenmiştir. Mecelle'nin tadiline yönelik olarak neşredilen yazılar genel olarak tadilde izlenecek prensiplere veya tadil edilmesi arzulan maddelere yöneliktir. Meşrutiyetin iadesinden önce kısmen gündemde olan tadil arzusu bu fikri zeminde daha da büyümüştür. Bu durumun etkisiyle, meşrutiyetin tekrar ilanını takip eden dönemden itibaren mecliste Mecelle Cemiyeti teşkili meselesi aralıklarla gündeme gelmiştir. Daha sonraki yıllarda kurulan komisyonların Mecelle'nin tadili konusunda bazı çalışmalar yaptığı bilinmekle beraber, bu çalışmalar birer teşebbüs olarak kalmıştır. Aile hukuku çalışmaları ise ayrı bir komisyon tarafından hazırlanmış ve Mecelle'den bağımsız bir kararname şeklinde yürürlüğe girmiştir. Netice olarak yürürlüğe girmesinden resepsiyon kararına kadar Mecelle'nin sistemli bir tadile uğradığını söylemek mümkün değildir.

Anahtar Kelimeler:

Mecelle, Tadil, II. Meşrutiyet.

Anayasalı ve Parlamentolu Monarşiden Anayasal ve Parlamente Monarşiyeye: 1876 Kanun-İ Esâsî ve 1909 Değişiklikleri

Batuhan Ustabulut
Kocaeli Üniversitesi

Özet

Osmanlı-Türk anayasa tarihinin ilk yazılı anayasası olan 1876 tarihli Kanun-i Esâsî, devlet iktidarının düzenlenmesi ve temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması bakımından oldukça önemli bir yere sahiptir. Osmanlı Devleti'nde ilk defa bir anayasanın kabul edilerek yürürlüğe konulmuş olmasına karşılık bu süreç oldukça kısa sürmüş ve ancak otuz yıldan fazla bir süre geçtikten sonra 1908'de II. Meşrutiyet'in ilânı ile Kanun-i Esâsî tekrar yürürlüğe konulabilmiştir. Yaşanan bu süreç 1909 değişikliklerini doğurmuş ve Kanun-i Esâsî'nin 1876'da kabul edilen ilk metnine nisbetle önemli değişikliklere uğramasına neden olmuştur. Bu çalışmada öncelikle 1876 tarihli Kanun-i Esâsî'nin hazırlandığı ortam ve Kanun-i Esâsî'nin ilânı, Kanun-i Esâsî tarafından kurulan devlet iktidarı ve Osmanlı Devleti'nde yaşayanlara tanınan temel hak ve özgürlükler üzerinde durulacaktır. Sonrasında II. Meşrutiyet'in ilânı ve 1909 yılında Kanun-i Esâsî'de yapılan değişiklikler çalışma kapsamında ele alınacak olup Osmanlı Devleti'nin anayasalı ve parlamentolu mutlak monarşik yapısının meşrutî, anayasal ve parlamente monarşik bir yapıya nasıl dönüştüğü incelenecektir.

Anahtar Kelimeler:

Kanun-i Esâsî, 1909 Değişiklikleri, Parlamente Demokrasi.

II. Meşrutiyet Dönemi Kanun-ı Ceza Değişikliklerinde Suça İştirak Bahsi ve Hukukî Tartışmalar

Hüseyin Önal
İLEM

Özet

Tanzimat'tan itibaren Osmanlı Devleti'nde hukukun çeşitli alanlarında yoğun bir şekilde reform, resepsiyon ve taknin (kanunlaştırma) faaliyetlerine girişilmiştir. Bu hukuki değişim, Osmanlı ceza hukukunda da yeni bir süreci beraberinde getirmiş ve incelememize konu olan “suça iştirak” bahsinde temel bazı değişikliklerin yolunu açmıştır. 1840 Ceza Kanunname-i Hümayunu, 1851 Kanun-ı Cedidi ve 1858 Ceza Kanunnamesi'nde sınırlı sayıda (numerus clausus) belli meseleler çerçevesinde düzenlenen “suça iştirak” bahsi II. Meşrutiyet döneminde yürürlükteki 1858 Ceza Kanunu'nun tadili esnasında önemli tartışmalara neden olmuş ve yapılan değişikliklerle “umumî kaide/genel hüküm” vasfı kazanmıştır. Bu çalışmanın ilk bölümünde suça iştirak bahsine dair süreç incelenecek; ikinci bölümde ise II. Meşrutiyet dönemindeki 1858 Ceza Kanununa yönelik tadillerde iştirak bahsine dair hukukî tartışmalar “kavramlar, tartışmaya katılan isimler, etkilenen hukukî ekoller ve mehzazlar” çerçevesinde ele alınacaktır. Neticede cezanın şahsiliği ve kanuniliği, suça etki eden nedenlerin şeriklere sirayeti gibi birçok hususu içinde barındıran suça iştirak müessesesine dair yaşanan hukukî değişime ilişkin tespitlerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler:

II. Meşrutiyet, Osmanlı ceza hukuku, Kanun-ı Ceza, suça iştirak.

Osmanlı Bağdat'ında Adalet: 19. Yüzyılda Bir Katil Davasının Serüveni

Meryem Yetkin
Boğaziçi Üniversitesi

Özet

Düzeni ve adaleti tesis etmek, 19. yüzyıl boyunca Osmanlı topraklarının idaresinde önemi ve aciliyeti gittikçe artan bir mesele haline gelmiştir. Bu doğrultuda, Tanzimat döneminde gerçekleştirilen idari reformlar, kurulan mahkemeler ve yargılama usullerindeki değişikliklerle yeni bir adli sistemin kurulması için önemli adımlar atılmıştır. 1830'lu yıllara kadar Osmanlı merkezi hükümetinin oldukça kısıtlı etkisinin olduğu Irak vilayetlerinin idaresi de bu zaman zarfında hukuki düzenlemelere göre yeniden şekillendirilmiştir. Aşiretlerin güçlü ve nüfusun bir kısmının göçer olduğu Bağdat eyaletinde adil ve etkili bir yargı siteminin kurulması, bölgede Osmanlı merkezileşme politikasının uygulanması için önemli bir unsur olarak telakki edilmiştir. Bu dönemde Tanzimat idaresi, bölgedeki insanların Osmanlı'ya yönelik bağlılığını kazanabilmek için cereyan eden ceza davalarının mahkemelerde karara bağlanmasına ve yargılamanın standartlaşmasına büyük önem vermiştir. 19. yüzyılda görülen hukuki dönüşüm bağlamında mahkeme prosedürleri Osmanlı Devleti'nin genelinde olduğu gibi Bağdad eyaleti kapsamında da oldukça merkezi bir hal almıştır. Bu döneme ait dava kayıtları; mahkemelerdeki yargılama esasları, sorgulama aşamaları, tutanaklar ve merkezi yargı sisteminin gerekliliklerine riayetin artık verilen kararın adilliği kadar ön planda tutulduğunu göstermektedir. Bu çalışmada Bağdat eyaletindeki çeşitli cinayet davaları incelenerek, merkez-taşra arasında cereyan eden hukuki süreçlerin yanı sıra Tanzimat hükümetinin bölgede uygulamaya çalıştığı ceza adaleti sistemi incelenecektir.

Anahtar Kelimeler:

Tanzimat, Ceza Hukuku, Mahkeme Prosedürleri, Bağdat.

Medhal-i İlm-i Hukuk'a Medhal: Hukuk İlminin Mebadisi

Rukiye Sarısoy
Marmara Üniversitesi

Özet

Gelenekte herhangi bir ilmi öğrenmeye başlayan bir kişinin, öncelikle o ilmin hakikatine dair bir tasavvura sahip olması gerektiği ve bu çerçevede o ilmin tarifi, mevzusu, mesaili, gayesi ve benzeri konularda bir ön bilgiye erişmesinin zorunlu olduğu varsayılr. “Mebādi-i aşara” diye sistemleşen ve çeşitli ilim dallarına dair eserlerde olduğu gibi bazı fıkıh ilmi eserlerinin başına konan bu on başlık aracılığı ile örneğin fıkıh ilminin neliğine dair bir tasavvur oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu gelenek, Osmanlı son döneminde Mekteb-i Hukuk bünyesinde okutulmak üzere tasarlanan hukuka giriş niteliğindeki medhal türü eserlerde de devam etmiştir. Bu çalışmada, Mekteb-i Hukuk çevresinde okutulmak üzere tasarlanan Medhal-i İlm-i Hukuk eserlerine “mebādi-i aşara” perspektifinden bir gözle bakılmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda hukuk ilminin tanımının nasıl yapıldığı, mevzu ve mesā'ilinin sınırlarının nasıl çizildiği ve amacının nasıl tasarlandığı tahlil edilerek fıkıh ilmiyle bu açılardan bir mukayesesi gerçekleştirilecektir.

Anahtar Kelimeler:

Medhal-i İlm-i Hukuk, Mebadi-i Aşara, Mekteb-i Hukuk.

Medhal-i İlm-i Hukuk'un Işığında Örf ve Kanun

Mücahide Engin
Şehir Üniversitesi

Özet

XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan zihni dönüşüm siyasi, iktisadi, sosyal, entelektüel değişimlere neden olduğu gibi hukuki sahada da etkisini göstermiştir. Tanzimat'tan önce toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinde temel dayanak fıkıh iken, modernleşmeye yönelik reform hareketleri sonrası Batı tarzı hukuk anlayışına doğru bir evrilme gerçekleşmektedir. Pek çok hukuki düzenleme ve yargılamanın örfe bağlı olarak gerçekleştiği bir yapı içerisinde, yavaş yavaş sınırların daha açık ve net bir şekilde belirlendiği kanuni sistem yaygınlaşmaktadır. Tanzimat dönemindeki mevcut şartlar ise öncesinde daha kısıtlı bir kapsama sahip kodifikasyon çalışmalarının hız kazanmasına neden olmuştur. Öte yandan, ilgili düzenlemeler yalnızca teorik ve pratik birtakım değişikliklere yol açmakla kalmamış, hukuk eğitiminin de yeni bakış açısına uygun olarak şekillenmesini gerektirmiştir. Bu çerçevede Batılı tarzda hukuk eğitiminin hâkim olduğu Mekteb-i Hukuk'ta okutulmak üzere hukuk ilmine giriş niteliğinde malumata yer veren Medhal-i İlm-i Hukuk eserleri kaleme alınmıştır. Bu çalışmada, söz konusu değişim ve dönüşümün izleri Medhal-i İlm-i Hukuk eserleri çerçevesinde incelenerek örf ve kanunun ne anlam ifade ettiği, nasıl konumlandırıldığı ve bu ikili arasındaki ilişkinin dönemin hukukçuları tarafından nasıl değerlendirildiği irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler:

Medhal-i İlm-i Hukuk, Kanun, Örf.

